

CONTRIBUCIÓ A L'ESTUDI DEL LLATÍ MEDIEVAL DE CATALUNYA

DOLORS CONDOM I GRATACÓS

El *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*¹, que aplega els mots llatins i romànics documentats en fonts catalanes de l'any 800 al 1100, malgrat la limitació del seu actual abast alfabètic, és ja un instrument de treball gairebé imprescindible per a tots aquells que s'interessen per la nostra Edat Mitjana, no solament pel que fa al seu aspecte lingüístic, ans també per les seves institucions històriques i jurídiques.

El full solt, que s'inclou en cadascun dels fascicles i en el qual es ressenyen les sigles i les abreviatures bibliogràfiques emprades, ens informa d'antuvi del gran nombre de textos medievals despulats lèxicament² i que subministren el material d'aquest diccionari, material, certament, molt divers, que comprèn les abundants innovacions lexicogràfiques pròpies del llatí medieval de Catalunya i dels mots procedents del romanç coetani, amb totes llurs variants fonètiques i morfològiques i ensem amb aquelles determinades construccions sintàctiques de particular interès³.

No és fàcil d'assenyalar entre els textos i documents un ordre de prelación quant a les seves aportacions al *Glossarium*, però em permeto de remarcar que una contribució molt valuosa cal veure-la en els Cartularis, font historiogràfica de reconeguda importància i vertader tresor de vocables expandits en les més diverses esferes lèxiques, ja referents a la vida del camp, als estris de la casa i de les diverses activitats artesanals, o bé als tecnicismes de l'organització social, política, jurídica, eclesiàstica, etc., de l'Alta Edat Mitjana a Catalunya, sense deixar de banda el camp de la Toponàstica i altres dominis de no menys interès⁴. Així, al llarg del *Glossarium* trobem ben sovint citats el *Liber Feudorum Maior*, el *Llibre Blanc de Santes*

Creus, el *Libri Antiquitatum* de la Catedral de Barcelona, el *Cartoral de Carlemany* de Girona, i els Cartularis de Sant Cugat del Vallès, de la Seu d'Urgell, de Poblet, de Tavèrnoles, etc., tots amb una participació ben notòria.

En el present estudi vull, però, centrar la meua atenció en algunes de les aportacions del *Cartoral de Carlemany*⁵ de Girona, ja per ésser exemples únics en el *Glossarium* o per tractar-se de contribucions ben remarcables dins el sistema lèxic del moment⁶. Pensem, per exemple, en els mots *alcaroui*, *almeedi*, *alna*, *anglada*, *archidomnus*, *astarios*, *cambiatio*, *clauellus*, *clausis*, *clausulus*, *clericaliter*, *comes palatii*, *dexter*, etc.

Dins els límits d'aquest treball no pot encabir-se una anàlisi de cada un d'aquests mots i per això m'ha semblat escaient de destriar-ne uns quants i de presentar al seu entorn unes notes crítiques, sense altra pretensió que la d'aportar alguns aclariments respecte al significat enregistrat i ampliar algunes dades que en el *Glossarium*, pel seu caràcter bàsicament compilador, no poden figurar «in extenso», tot i que moltes vegades a la simple presentació del mot, etimologia, accepcions i testimonis documentals, s'acompanya un comentari lingüístic i històric, que converteix l'article del diccionari en un estudi gairebé monogràfic. Els mots destriats són: *astarios*, *clausis*, *angulus*, *anglada* i *clauellus*.

ASTARIOS

El signe d'interrogació posat davant d'*astarios* i l'incertesa de l'origen d'aquest mot i del seu significat, expressada d'entrada en l'article corresponent del *Glossarium*, són indicis prou evidents de l'existència de certes dificultats respecte a l'estructura i realització semàntica d'aquest vocable, malgrat apuntar-se molt bé la possibilitat d'ésser una variant d'*aestuarium* amb el sentit de «llacuna» o «canal», com el castellà «estero» o el francès «étier».

En suport d'aquesta possibilitat poden ésser interessants algunes dades que ens facin conèixer amb més pre-

¹ Universitat de Barcelona, Escuela de Filología de Barcelona del C.S.I.C. (a partir del fasc. 5, Departamento de Filología Latina), Barcelona, 1960-1979 Fascicles 1-8 (*a-dotalis*). Citat G M L C *Glossarium*.

² Els textos provenen sobretot d'Arxius, de Col·leccions diplomàtiques, de Cartularis i d'obres que contenen documents en apèndix.

³ Com a punt de referència es pren el *Thesaurus Linguae Latinae*, Lipsiae 1900; de vegades, no obstant, s'inclouen alguns vocables o bé significats que, tot i figurar en el *Thesaurus*, són molt poc documentats abans de l'any 600.

⁴ Pot veure's la importància dels Cartularis en l'anàlisi dels documents que es fa en l'obra cabdal de JOSE BALARI JOVANY, *Orígenes històrics de Catalunya*, Barcelona, Tip. J. Jepús, 1899 (segona edició, Instituto Internacional de Cultura romànica, Abadía de San Cugat del Vallès, 1964). Sobre l'interès del lèxic dels documents medievals vegi's especialment JUAN BASTARDAS PARERA, *El latín medieval hispánico*, a *Enciclopedia Lingüística hispánica*, I, 1959, pàg. 251-290; del mateix autor, *El català pre-literari*, a *Actes del Quart Col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes*, 1977, pàg. 37-64. La contribució dels nostres Cartularis al coneixement dels diversos aspectes de la societat feudal catalana és palesa en l'obra d'EULÀLIA RODÓN BINUE, *El lenguaje técnico del Feudalismo en el siglo XI en Cataluña*, Barcelona, Escuela de Filología, C.S.I.C., 1957. L'ús dels documents en qüestions de Toponàstica pot veure's a JOAN COROMINES, *Estudios de Toponimia catalana*, I, Barcelona, Ed. Barcino, 1965, introducció. Sobre qüestions sintàctiques vegi's BASTARDAS, *Particularidades sintácticas del latín medieval (Cartularios españoles de los siglos VIII al XI)*, Barcelona-Madrid, Escuela de Filología, C.S.I.C., 1953.

⁵ Abreujat en el G M L C en la forma CEGirona, p. ... (Botet ...), corresponent a «Cartulario de la Curia Eclesiástica de Gerona» segons l'índex de J. Botet i Sisó, *Cartoral de Carles Many. Índex cronològic del Cartoral de la Curia eclesiàstica de Gerona, nomenat de «Carlo Magno»*, BRABL, III (1905-1906) i IV (1907-1908). Aquest Cartulari conté preceptes dels reis francs, documents comtals, privilegis reials, testaments, concòrdies, donacions, compres, etc., en relació amb el patrimoni de l'església de Girona.

⁶ En el G M L C hi ha exemples citats a través de *VViage, Marca, Dip. Carol.*, etc., que corresponen a documents transcrits i copiats del *Cartoral de Carlemany*. Així, pot veure's, entre d'altres, en els mots *arca*, *archidiaconus*, *carabus*, etc. Per altra part, mots prou interessants del *Cartoral* no s'han enregistrat per disposar d'altres testimonis documentals, datats amb anterioritat o de context més clar i segur.

ció l'ambient d'aquest mot i, conseqüentment, ens permetin d'acceptar amb més fermesa el vocable en qüestió dins del lèxic del llatí medieval de Catalunya.

El *Glossarium* recull *astarios* amb el testimoni únic del *Cartoral de Carlemany* i ho fa en la forma següent:

938 CEGerona, p. 95 (Botet 43): *affrontat ipsa terra cum ipsos astarios de oriente in terra de Altrude et de occiduo in torrente...*

Aquest text correspon a una escriptura de donació feta per Sunifred a la Seu de Girona de la sexta part d'unes terres situades dins del terme de *ipsas salas vel in terminio de farguerias*; com a límits de la terra i els seus *astarios* s'assenyalen la terra d'Altrud a l'est, el torrent que flueix vers *Fontanelles* a l'oest, també la terra d'Altrud al sud, i la terra de Gutesind al nord.

Es tracta d'un document molt breu i de fàcil lectura, de forma que la llició *astarios* no ofereix cap dubte.

Les terres d'aquesta donació cal situar-les al Baix Empordà, no lluny del municipi de Fontanilles, l'antiga *Fontanelles*, que, segons diu Pella i Forgas⁷, era en els temps medievals la població més important del sector de terres baixes i llacunes prop del riu *Adaron* (el Daró o la Daró). Fontanilles s'estén, certament, en la plana d'inundació del Ter i del Daró, rius que transcorren gairebé paral·lels i en mig dels quals i en llur confluència donen origen a un sector d'aiguamolls i a un seguit de canals, sèquies i reguers, que completa la riera de Pals, afluent del Daró, provinent de Sant Feliu de Boada i Palau Sator⁸.

Respecte a *ipsas salas*, que cita el document, pensem que podria identificar-se amb el llogaret del municipi de Foixà, *La Sala*, i que Balari⁹ assenyalava com un dels molts llocs que conserva el nom *sala*, del germànic *sal*, amb el significat de «casa, edifici gran amb una sala de recepció». *Farguerias*¹⁰, procedent de *filicarias* «falguerars, llocs poblats de falgueres» no sembla existir avui com a topònim en la zona que ens interessa, però en el privilegi de Carles el Simple, de l'any 922, apareix la variant *Felcarias* junt a altres topònims del Baix Empordà, especialment, *Quartiano*¹¹ (= Corçà), coincidint amb part del context d'un document de l'any 881, del *Cartoral de Carlemany*, on hi ha la variant *Felgerolas*¹².

Així, doncs, aquesta *terra cum ipsos astarios* del document de l'any 938 del nostre *Cartoral* formava part de la plana empordanesa, constituïda per la conca baixa del Ter i del Daró i que, si avui conserva encara un sector d'aiguamolls, en l'Alta Edat Mitjana, i fins i tot més tard, abundava en estanys i en tota classe d'embassaments¹³. El mateix *Cartoral de Carlemany* ens forneix sobre el particular

⁷ *Historia del Ampurdán*, Barcelona, 1883, pàg. 308.

⁸ Vegi's ALBERT COMPTE, *Els orígens de l'Empordà*, a *Anales del I.E.G.*, XXII, 1974-76, pàg. 297-336; MIQUEL OLIVA PRAT, *La villa medieval de Pals*, a *Revista de Girona*, n.º 66, 1974, pàg. 17-36; *Geografia de Catalunya*, Barcelona, Ed. Aedos, 1964, pàg. 306; BALDIRI FERRER, *El Baix Empordà*, Barcelona, Ed. Selecta, 1971, pàgs. 14 ss.; G. E. C., III s.v. *Baix Empordà*, etc.

⁹ BALARI, *Orígenes...*, citat, pàg. 279. En el privilegi atorgat per Carles el Simple a favor de l'església de Girona, any 922, CEGerona, p. 4 (Botet 37), llegim, en assenyalant els límits de la vila de Bàscara, al comtat de Besalú: *... a meridie per ipsas salas Soniari usque ad terminum Oriolis*... No és segur el seguiment d'aquestes *salas* com a topònim, en tot cas, podria tractar-se de *Sales de Llerca*, a la Garrotxa; cal no oblidar la freqüència del terme *sala* en els documents de la nostra Edat Mitjana i no sempre dins la Toponímia.

¹⁰ Vegi's les referències al topònim *Falgars* en el DCVB; també COROMINES, *Estudis...*, citat, I, pàg. 18; BALARI, *Orígenes...*, citat, pàg. 222.

¹¹ PELLA I FORGAS, *Historia...*, citat, pàg. 314, diu: «*Quartianum*, sin duda la població romana de Corsà...»; vegi's també sobre l'etimologia d'aquesta població DCVB s.v. *Corçà*.

¹² *Cartoral de Carlemany*, p. 1: *Fontanetum et Palacii Mororum ... et uillam Quarcianum et Felgerolas ... et uillam quae uocatur Fonsaedictus uno nomine...*

¹³ Pensem, per exemple, en l'estany d'Ullastret, actualment dessecat, i a on fins el segle XIX s'embassaven els antics corrents que en el seu curs baix rebia, per la dreta, el riu Daró.

moltes dades i a tall d'exemple, he destriat alguns documents referents a la zona en qüestió, en els quals són ben presents diversos hidrònims¹⁴:

911, p. 108: *... et est ipsa domus ... et terra et uinea ... in terminio de uilla Vulpiliaco ... et affrontat ipsa terra ... de occiduo in ipso aquale*¹⁵ *quod inde discurrit in terra ...*

933, p. 110: *uindo tibi terra ... et est ... in uilla Vulpiliaco, qui affrontat ipsa terra de parte orientis in ipso aqueducto ...*

996-1010, p. 114: *... et est ipsa terra ... infra termines de uillare Fontedicta et affrontat ... de oriente in ipso rialo ...*

1046, p. 186: *molinis, mulinaris cum caput regos et subtu regos, stagnus aquarum item aquis aquarum ... piscarias necnon et sacrario ... affrontat autem prelibatum alodium*¹⁶ *et omnia prescripta ab orientalibus partibus longe in ipso mare de meridie in ipso stagno quem dicunt «clar de bulento» et in terminio de Fontanillas, de occiduo in termino de Libibiano*¹⁷ *et de Serra ...*

Sembla, doncs, que pot molt bé acceptar-se per al mot *astarios* el significat de «llacuna» o «canal» que s'apunta en la nota del *Glossarium*, i per tant aquest seria un hidrònim més que caldria afegir a tots els que acabem d'esmentar.

El seu origen cal cercar-lo en el llatí *aestuarium* «lloc costaner que s'inunda en la marea alta», «llacuna, maresma, piscina junt al mar» o «desembocadura d'un riu»¹⁸.

P. Labèrnia¹⁹ fa correspondre el castellà «marisma» i el català «maresma» amb el llatí *aestuarium*, *-orum* i ho defineix com «terreno baix que se inunda ab les ayguas del mar o riu».

El terme culte *estuari* és enregistrat en el Diccionari Fabra com a «braç estret de mar, que ve a ésser com la prolongació de l'embocadura d'un riu»; en el DCVB hi ha la mateixa definició, amb la forma «desembocadura» en lloc de «embocadura».

És llàstima de no poder comptar, en el moment de fer aquest treball, amb la lletra E del «Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana» de J. Coromines; probablement hi trobaríem anotada alguna recerca interessant entorn del mot en qüestió, com ho fa, especialment, per a *estero* en el DCELC²⁰; no es pot deixar d'esmentar, però, la referència que el nostre lingüista fa sobre els vestigis molt esporàdics d'*aestuarium* en la Toponímia pirinenca catalana: *Estalavedra* –vall amb llacunes en l'Alta Vall Ferrera– procedent de *aestuarium uetera*, i *Engolasters*, localitat junt a un llac a Andorra, i que, amb no massa seguretat, relaciona amb «gola d'esters», fent del mot *esters* el derivat català d'*aestuarium* (*-os*)²¹, terme molt aproximat, em permeto d'afegir, al nostre *astarios*.

¹⁴ També els topònims de la zona reflecteixen una estreta connexió amb la realitat geogràfica.

¹⁵ Sobre *aquale* vegi's, especialment, JOAN COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Ed. Curial, 1980, s.v. *aigual* (dins l'article *aigual*); en la forma llatina cita un exemple de l'any 972 i un altre del 979, posteriors, per tant, al del nostre *Cartoral*, en el qual, a més, he pogut recollir un altre exemple de l'any 893 (p. 83), dins del terme de Bàscara.

¹⁶ Fa referència a Santa Maria de Gualta (*Aqualta*).

¹⁷ Escrit en el *Cartoral, Libi/byano* en lloc de *Libyano*. Sobre la possible relació etimològica de *Libyano* (avui *Llabià*), així com *Laberas* (variant d'*Alberes*) amb *Uduagro*, citat en un document de l'any 848 (Marca 870 i 892) i que sembla ésser equivalent de *udus ager* «aiguamoll», «maresma», vegi's l'interessant article de PEDRO PERICAY, *Sobre los nombres de Indica*, a *Emèrita*, XVIII, 1950, pàgs. 155-158.

¹⁸ Aquesta darrera acceptió recorda *aestus*, -us «agitació del mar», «oneig», «efervescència de les aigües» i, en conseqüència, «lloc en què les aigües d'un riu bullen, en trobar-se amb les ones del mar»; així, pogué escriure Tácit, *An.* 14, 32: *in aestuario Tamesae*.

¹⁹ *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondència castellana i llatina*, Barcelona, 1830.

²⁰ Vegi's també el que diu s.v. *estela*, derivat d'*aestuarium*.

²¹ DCELC s.v. *estero*; per *Engolasters* vegi's també COROMINES, *Estudis...*, citat, II, pàgs. 9-25.

CLAVIS

El *Glossarium* recull el mot **clavis** amb el significat de «tros d'un predi que s'endinsa en terres pertanyents a un altre o uns altres predis, i que és gairebé envoltat per les terres d'aquest». Els testimonis documentals adduïts són del segle XI, i dels quatre exemples que es citen un és del *Cartoral de Carlemany*, compendiat en la forma següent²²:

1036 CEGerona, p. 271 (Botet 95): *ipsa terra ... habet dextros VI ... in ipsa clauē, habet dextros XIII ... in alia clauē* ...

El document és una escriptura de donació que els marmessors de Duran fan a la Seu de Girona d'una terra que aquell tenia dins el terme de Cervià, els límits de la qual, així com el seu contingut, es detallen, i que trasllado aquí, bo i ampliant el text donat en el *Glossarium*:

«... et scripturam donationis fecissemus de ipsa terra quam ille habebat in comitatu Gerundense infra termines de Cerviano ...; ... donatores sumus ad domum Sancte Marie qui est sedis Gerunda de terra ab ipso orto cum arboribus qui ibidem sunt ... que affrontat ipsa terra ... de parte orientis in terra de Siluio et habet dextros XXXXXXI, de meridie similiter de Silui, et habet dextros XXX, et de occiduo in terra de Siluio ad ipso canabar habet dextros VI de ueio cum in ipsa clauē habet dextros XIII cum pas in alia clauē ...»²³.

L'accepció de **clavis** en aquest document i en els altres del segle XI, abans al·ludits, és una innovació semàntica pròpia del llatí medieval i que pot reflectir, de segur, un ús del romanç coetani, en aquest cas, del català *clau*²⁴.

El professor Joan Bastardas en la seva magnífica comunicació sobre *El Català pre-literari*²⁵, en fer menció de determinats mots i accepcions ben documentades en els primers temps del català i que no han perdurat posteriorment, dedica una atenció especial al mot **clavis** amb el significat esmentat, i en cita els dos exemples del *Libri Antiquitatum*, que figuren en el *Glossarium* en la forma següent:

1015 LAntiq. II 360, f. 121 (Mas 342): *uindimus uobis in uno loco uinea et terra cum sua clauē, et alia petia de terra separatim posita ... affrontat predicta uinea cum predicta terra qui habet clauem angulosam de parte circi in terra de uos emptores, et habet dextros ... XXXII. De aquilonis in terra de Ermouigia femina ... et habet dextros cum ipso angulo XXXIII.*

1069-1070 LAntiq. II 424, f. 144 (Mas 884): *et alia fexa subtus uia, qui affrontat in predicta uia de circi ... et facit una clauem ... in parte occiduo.*

Aquests són, certament, exemples molt notables, però

²² Els altres són del *Libri Antiquitatum*, datats els anys 1013 (LAntiq. II, 77, f. 26); 1015 (LAntiq. II, 360, f. 121) i 1069-70 (LAntiq. II, 424, f. 144).

²³ Cervià de Ter, municipi del Gironès, a l'esquerra del riu Ter, conserva les ruïnes d'un castell que havia pertangut als comtes de Girona i que fou adquirit l'any 992 per Sunyer Llobet, un fill del qual, *Silvi*, fou el fundador, l'any 1053, del monestir de Santa Maria, priorat benedictí que, després d'ésser supeditat al monestir de Sant Miquel de la Clusa (Klausen, Tirol), al de Santa Maria de Ridaura (Garrotxa) i al de Sant Pau del Camp de Barcelona, passà, l'any 1835, a mans particulars. És versemblant que aquest *Silvi* sigui el mateix, que figura citat tres vegades en el fragment del document, la transcripció completa del qual m'ha estat proporcionada per Mn. Josep Riera.

²⁴ **clavis** en el llatí de l'Antiguitat es troba molt documentat en l'accepció de *clau (la)* «peça de metall que serveix per a obrir i tancar» (Plaute, *Most.* 425; Varró, *Res Rust.* 1, 22; Sal·lusti, *Jug.* 12, 3; Ovidi, *Ars Am.* 3, 643; Horaci, *Od.* 2, 14; Juvenal, 15, 158; Apuleu, *Metam.* 1, *Metam.* 9, etc.); també com a «forrellat» (Tibul. 1, 6, 34; «pal de ferro per a fer rutilar el cercol» (Properci, III, 14, 6) i «barra o guia del molí d'oli» (Cató, *Agr.*, 13, 1).

²⁵ «*Actes...*», citat, pàgs. 61-62.

no ho és menys el del *Cartoral de Carlemany*, al qual abans m'he referit i que, malgrat la seva inserció en un passatge quelcom corrupte i que, en certa manera, podria restar confiança al conjunt del text, la lectura del mot **clavis** (en la forma **clauē**) és inequívoca.

En examinar, per altra banda, en ocasió de l'estudi del mot *astarios*, diversos documents referents al Baix Empordà, he recollit un altre exemple del **clavis**²⁶, anterior, precisament, a tots els enregistrats, car pot datar-se entre els anys 996-1010²⁷. Es cita en una escriptura de venda que Lia i els seus fills fan al bisbe Ot de Girona d'una terra dins els límits de *Fontedicta* (Fonteta). El passatge que ens interessa diu: ... *et est ipsa terra ... infra termines de villare Fontedicta et affrontat ipsa terra de oriente in ipso rialo et habet dextros XIII et passa ipsa clauē de ipsa terra qui affrontat in terra de me comparatore.*

És evident, doncs, que pels volts del segle XI —els testimonis documentals no són pas escassos— el mot **clavis**, potser ja en el seu ús català *clau*, seria l'equivalent de l'avui discutit «enclavament», «enclau» o «reclau» amb què hom tradueix el francès «enclave» (fem.) o la seva adaptació castellana «el enclave», o, més encara, el mot *aclau*, que el professor Coromines²⁸ assenyala com a terme molt emprat en els ambients rurals de tot Catalunya i que Bastardas, tot comentant la sorprenent aportació del gran lingüista, diu que podria ésser una mostra encara viva d'aquella accepció de **clavis** en els documents del segle XI, ja sigui en la forma masculina *un aclau* o en la femenina *una clau*, com diu algú²⁹.

És probable que una recerca pacient podria fer-nos aplegar més testimonis del terme **clavis** «la clau» amb l'accepció que recull el *Glossarium* i que deriva, com hauré de constatar més endavant, de la d'«angle entrant»³⁰, però no es tracta de fer ara un estudi aprofundit, i, d'acord amb les directrius que m'he traçat, crec que pot ésser una bona ajuda per a posteriors investigacions aquesta modesta contribució, encara que no sigui més que la d'aportar un testimoni documental, que, en aquest cas, té l'interès d'ésser de data anterior a tots els que teníem enregistrats.

ANGLADA I ANGULUS

La presència de **clauem angulosam** en el document de l'any 1015 del *Libri Antiquitatum* em porta a fer esment dels termes **anglada** i **angulus**, recollits també en el *Glossarium*.

Dels dos exemples d'**anglada** «tros de terra», «recolzada d'un riu», un pertany a un document de l'any 1139 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó³¹, i l'altre és del *Cartoral de Carlemany*, una escriptura de donació, de l'any 1057, feta per Manfred a la seva muller Alana d'una terra situada al comtat de Girona, al lloc denominat **Anglada**.

²⁶ *Cart. de Carlemany*, pàg. 114 (figura en l'*Índex Cronològic...* de Botet i Sisó amb el n.º 68).

²⁷ ... *III nonas nouembris regnante Rodberto rege.*

²⁸ JOAN COROMINES, *Llengües i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor, 1974, pàg. 32.

²⁹ BASTARDAS, *El català...*, a *Actes...*, citat, pàg. 62.

³⁰ En el *Dicc. Etim. i compl. ...*, Coromines s.v. *aigua*, en la n. 33, cita, sentit a Medinyà: «La Font del Reclau és un *aigamós*». Fabra defineix *reclau* com «angle entrant», significat del qual sembla derivar el de **clavis** en els nostres documents. Recordem que l'exemple de l'any 1036, que recull el *Glossarium*, correspon a una escriptura, en la qual es fa referència a unes terres dins del terme de Cervià, municipi, com és sabut, molt a la vora de Medinyà, el poble que ens forneix un testimoni del mot «reclau», sens dubte, ben interessant i il·lustratiu.

³¹ Ramon Berenguer IV, n.º 92.

dins els termes de «*predicte Sancte Marie et de Fontedeta*»³².

En la toponímia antiga catalana **anglada** sembla que comparteix amb **angulus**³³ el mateix significat de «recolzada d'un riu»; en els següents exemples, si bé no es fa referència al mateix lloc, **anglada** i **angulus** tenen, ben segur, un ús indistint:

1022 Marca, ap. 193, col. 1032: *et sic descendit per ipsum flumen ante Matam archus, quomodo ipsum flumen descendit ad locum quem dicunt angulum.*

1139 ACA Ramon Berenguer IV, n.º 92: *ipsum honorem ... de turre que uocatur Conanglellum ... terminatur de meridie in flumine Tezeri in ipsa anglada.*

A aquests dos exemples, en els quals la presència del terme *flumen* és ben significativa, podem afegir el del *Cartoral de Carlemany*, que com el primer, té la introducció *locum quem dicunt ...*:

1057 CEGerona, p. 107 (Botet 118): *terra que est in comitatu Gerundense ... in locum quem dicunt ad ipsa anglada*³⁴.

El Diccionari Fabra (edició de l'any 1966) no inclou el vocable *anglada* i en *angle* no figura l'accepció esmentada; en el DCVB es defineix *anglada* com «angle o corba que es forma en un terreny o en un curs d'aigua» i es cita un exemple de l'any **1342**, BABLB, XI, 428, i com a topònim adueix *Les Anglades*, llogaret del municipi d'Espornellà.

El Diccionari de J. Coromines³⁵ dóna per *anglada* el significat d'«angle o meandre que forma un riu» i cita el passatge del document de l'any **1342** esmentat també en el DCVB, i recull al mateix temps *ipsa anglada* del *Glossarium* i assenjala que tant *Anglada* com *Angle* són freqüents i ja antics com a topònims³⁶.

Angulus, per altra part, té connexió amb el mot **clauis**, en el sentit d'«angle entrant d'un terreny en un altre»³⁷, com pot inferir-se del fet que en un mateix document, al qual s'ha fet ja referència, aparegui **clauem angulosam** per a designar el que més avall es diu simplement **angulus**³⁸.

Pot conjecturar-se, doncs, que **clauis angulosa** i **angulus** són equivalents del nostre «reclau», que significa, precisament, «angle entrant». És ben il·lustratiu, al respecte, que Labèrnia posi per a *reclau* la correspondència llatina *angulus, -i*.

Sense moure'ns del terreny conjectural, cal dir, per a finalitzar aquestes notes sobre **angulus** i **anglada**, que, si

s'ha pensat que ambdós topogràfics designen el mateix, també **anglada** connectarà amb **clauis angulosa**, o millor, amb la variant **clauis angulata**, car és a aquest darrer adjectiu al qual deu la seva forma³⁹.

CLAVELLUS

En una donació que els esposos Raimon Arnal i Eliardis fan a la catedral de Girona, l'any **1049**, de la capella (*ecclesiolam*) de Santa Maria d'Espasens (*Spasent*)⁴⁰ amb cementiri i sagrera al voltant, posen com a condició que en tingui cura el prevere de Sant Martí d'Ollers⁴¹; i s'obliuen, per altra part, a donar anualment a la Seu de Girona un parell de ferradures amb els seus claus, per a cavall o ase. L'extracte d'aquesta donació és recollit en el *Glossarium* en la forma següent:

1049 CE Gerona, p. 147 (Botet 109): *et nos predicti donatores per singulos annos redditum donabimus predictae sedi unum parillum ferros⁴² cum clavellis equi aut muli ...*

Clauellus és, evidentment, un diminutiu de **clauus**, però que ha perdut aquí el valor de disminució i té el mateix sentit del mot simple del qual deriva i que, per el context, es determina com a *clau de ferrar o de ferradura*⁴³.

El sufix diminutiu *-ellus*, així com *-illus*, *-a*, *-um* en el llatí de l'Antiguitat era utilitzat freqüentment al costat de *-ulus*, de on resultaren molts diminutius dobles, com *anelulus/anulus*, *porcellus/porculus*, *clauellus/clauulus*, etc.⁴⁴. Quant a l'ús del diminutiu de **clauus** ens en donen testimoni Cató (segle III-I a.C.)⁴⁵ i Varró (segle II-I a.C.)⁴⁶ en la forma *clauulus* «clau petit». En el segle IV, el metge de Bordeus, Marcellus Empiricus, emprà **clauellus**⁴⁷ —com ja s'assenjala en una nota del *Glossarium*— amb el sentit de «petit tumor», sentit que també trobem en Plini i en C. Cels per la forma *clauus*⁴⁸.

La penúria de notícies sobre l'ús de **clauellus** en el llatí de l'Antiguitat, posa, evidentment, en una situació de gran relleu la presència d'aquest mot en el document del segle XI del nostre *Cartoral*, i més, si tenim en compte el seu caràcter d'aportació única al *Glossarium* amb el sentit de *clau (de ferrar)* —amb la consegüent pèrdua del valor diminutiu— i ensem amb el seu entroncament amb el terme català *clavell*, la història del qual presenta punts o aspectes encara avui no ben aclarits⁴⁹. L'altre exemple de **clauellus**

³² Al començament del document es cita *Sancte Marie Fontaneto*, essent *Fontaneto* el nom, amb el qual es designava a l'alta Edat Mitjana La Bisbal d'Empordà (en un document del *Cartoral de Carlemany* de l'any **911** (Botet 25) llegim: *Fontaneto que alio nominant aut quem uocant Sancta Maria*). *Fontedeta* és l'actual poblet de *Fonteta*, situat prop de La Bisbal, i que en un doc. de l'any **844** del *Cartoral* és ja citat en la forma *Fonsedictus* i en un altre del **881** es parla de *uillam quae uocatur Fonsaedictus uo nomine*. Altres variants són: *Fontedicta*, *Fontedicto*, *Fonteedeta*, etc.

³³ **angulus**, relacionat amb el grec *ἀγκών*, «colze», «braç», «racó» i també «recolzada d'un camí o d'un riu» (Heròdot, 2, 99; Sòfocles, *Aïax*, 805) és ja emprat per Cató, Suetoni i d'altres escriptors de l'Antiguitat clàssica llatina amb el significat de «cala» o «rada». En l'*Itinerarium Antonini* figura *Angulum*, població de Samnium, els habitants de la qual, els *Angulani*, són citats per Plini, *N. Hist.*, 3, 107. El català *angle* és forma popular; el cultisme *àngul* el trobem per primera vegada en el Diccionari Lacavalleria, *Gazophylacium catalano-Latinum*, Barcelona, 1696.

³⁴ Sobre l'ús de la preposició *ad* (o *in*) amb noms de lloc en funció de predicat de règim o de subjecte vegi's BASTARDAS, *Particularidades sintácticas...*, citat, pàgs. 33 ss.; COROMINES, *Estudis...*, citat, II, pàgs. 10-11. Hi ha abundants exemples en el G M L C s.v. *ad* (B, 3).

³⁵ *Diccionari Etimològic...*, citat, s.v. *angle*.

³⁶ Vegi's DCVB.

³⁷ D'aquest sentit procedeix el d'*enclavament* o *enclau* com assenjala BASTARDAS, *El català...*, a *Actes...*, citat, pàg. 62.

³⁸ **1015** L'Antiq. II, 360, f. 121 (Mas 342); el text del document pot veure's en aquest treball; cal veure també la n. 2 del G M L C, s.v. *angulus*.

³⁹ L'adjectiu *angulosus*, *-a*, *-um* «ple d'angles» o «que té molts angles» s'usà després del segle d'August (Plini: *angulosa folia* (16, 23, 25), *angulosi acini* (15, 24, 29), *angulosus recessus* (4, 4, 5), etc., *angulatus*, *-a*, *-um* ja es troba en Ciceró: *corpuscula ... angulata* (*Nat. deorum*, I, 24).

⁴⁰ A Espasens, poble del municipi de Fontcoberta (Gironès) es conserven restes de l'església romànica de Santa Maria, sufragània de la parròquia de Sant Martí d'Ollers.

⁴¹ Sant Martí d'Ollers és esmentat ja l'any 1017; és un poble del municipi de Vilademuls (Gironès).

⁴² En una nota del *Glossarium* s'indica que *ferrum* és emprat en el sentit de «ferradura» i s'adueix un altre exemple de l'any 1120, d'Urgell, en el qual es parla de *VI ferros de mul*. Aquest mateix exemple el dóna el DCVB, tret del BABL, VI, 392 i afegeix un d'Eiximenis: *ell dava a la sua host figura de ferro de cavall ...* (*Dotzèn del Crestià*, cap. 277, ap. Aguiló Dicc.). En BALARI, *Origenes...*, citat, pàgs. 675-676 hi ha diversos exemples de «ferros» com a cens.

⁴³ Els *claus de ferrar cavallis* són de cabota quadrada i de cama llarga.

⁴⁴ En l'*Appendix Probi* sembla haver-hi una reacció enfront d'aquest doble ús, en donar la prescripció, excessivament purista, *catulus non cateulus*: vegi's VEIKKO VÄÄNÄNEN, *Introducción al latín vulgar*, Madrid, Ed. Gredos, 1968, pàg. 149.

⁴⁵ *De agricultura*, 21, 13.

⁴⁶ *Res rusticae*, 2, 9, 15.

⁴⁷ *De medicamentis*, 34; *ibid.*, 33, presenta la variant *clauulus*, segons s'enregistra en el *Dictionnaire Latin-Français* de F. Gaffiot.

⁴⁸ C. Plinius Secundus, *Naturalis Historia*, 20, 184; A. Cornelius Celsus, *De arte medica*, 5, 28, 14.

⁴⁹ Pot veure's, especialment, GERMAN COLÓN, *El léxico catalán en la Romania*, Madrid, Ed. Gredos, 1976, pàgs. 126 i 195.

en el *Glossarium* prové del testament, de l'any 915, del bisbe d'Elna, Riculf, però el significat que hom li atribueix és el de *clau de cabota ornamentada (per a vestidors)*⁵⁰.

En el comentari corresponent es fa al·lusió al lligam del mot *clauellus* amb l'occità *clavel* «clau», sense valor de disminució, i s'assenyala també que el català antic *clavell* amb el significat de *clau* era poc freqüent⁵¹.

Que els diminutius passin a ocupar el lloc dels primitius corresponents és un fet que ja es constata en la més remota antiguitat de les llengües llatina i grega. Així, A. Meillet i J. Vendryes⁵² indiquen que alguns mots simples, massa curts, eren substituïts per part d'alguns escriptors per derivats amb sufixos de diminutiu i, així, mots com *soliculus*, *apicula*, *auricula*, *auicella*, etc., supliren *sol*, *apis*, *auris*, *avis*, ço que explica el francès *soleil*, *abeille*, *oreille*, *oiselle* (i *oiseau*)⁵³. Hofmann i també Väänänen⁵⁴ ens informen a bastament sobre els matisos dels diminutius i llur desvalorització i això mateix fa Uilmann, el qual, en referir-se concretament al fet de la presència del substantiu *clavel* en l'occità, n'assenyala com a causa un conflicte homonímic⁵⁵. En efecte, Gillieron explica que els termes llatins *clavis* «la clau» i *clauus* «el clau», que han donat *claf* i *clou* en francès, es convertiren ambdós en el sud de França en *claus*, i per a eliminar aquesta ambigüitat, la paraula per a expressar «el clau» fou substituïda per *clavel* del llatí *clauellus*⁵⁶. Així, doncs, el portell obert per la desaparició d'un homònim va omplir-se a base de sacrificar una forma ambigua i substituir-la per un derivat, en aquest cas per un diminutiu.

J. Coromines en el seu estudi sobre *Les «Vides de Sants» rosselloneses*, en comentar el mot *clavel* (és a dir, *clavell*) «clau» (m.)⁵⁷, al·ludeix a la prolongació rossellonesa de l'àrea de *clauellum*, avui exclusivament occitana, i, en parlar, abans, de les afinitats occitanes del rossellonès

medieval, inclou *clavell* entre una sèrie de mots, que, segons diu, només els coneixem com occitans⁵⁸:

Ara bé, si avui l'àrea de *clauellum* «clau» és únicament occitana, a l'Edat Mitjana i fins i tot més tard —per els exemples que en tenim— comprenia el català, i no solament el català septentrional, ans també el català central i el balear⁵⁹.

El DCVB s.v. *clavell* amb l'accepció de *clau de clavar* ens dona els exemples següents:

Llull, *Arbre Sc.* l. 37: *Un mateix ferre qui és sots una figura en clavell o sots altra en martell.*

Llull, *ibid.* 218: *Lo ferrer qui trau lo clavell de la massa del ferre.*

Visió Gaudal, 324: *Clavells molt forts aguts de ferre*⁶⁰.

A aquests exemples puc afegir-ne d'altres, que he trobat en les meves recerques:

Llull, *Doctrina puerii*⁶¹, XLVIII, 29: *La dolor que ta mare havia si hom per les mans e per los peus te metia clavells aguts e hom te clavava en lo fust.*

Cerverí de Girona, *Testament: A Vilamur la sella, el fre sens cascavell: / mas Puigverd e Peralta no n'hauran un clavell!... / e vaja-se-n al Puig amb un tiffell*⁶².

J. M.^a Madurell en el seu estudi «*Fargues, martinets i clavao*»⁶³ ens dona els següents exemples, que estimo molt interessants:

...*clavells ternals, clavells quaternals, clavells sexies i clavells maseyals...* (ACA, MR, 2436, Obreria del Castell de Perpinyà, any 1367-71, f. 78).

...*per XII claveyels grossos que'n compre ops de clavar les juntes de les dites II candeles on y entraren en quiscuna junta...* (ACA, MR, reg. 2449, núm. 1, Obreria de la sèquia reial de Thoir, anys 1368-69, f. 23 v^o).

...*clavells per clavar les cindries de la dita vidriera...* (ACA, Obreria, any 1407-8: 6-XI-1407).

Finalment, heus aquí un altre testimoni no menys valuós, un exemple mallorquí del segle XVI⁶⁴:

No hi anadesca nagua pessa exceptat clavells e rablons, los quals clavells e rablons sien d'argent (doc. a. 1570, BSAL, IV, 56).

Sens dubte, una recerca pacient i més acurada ens posaria a l'abast altres testimoniatges d'aquest ús antic de *clavell* i, fins i tot, potser ens permetria de conjecturar que aquesta forma, en els temps medievals i postmedievals, fos no menys emprada que el vocable *clau*.

El caràcter més informatiu que explicatiu del present estudi m'allibera, per altra part, de plantejar la qüestió de quines han estat les raons de la pèrdua del mot amb el

⁵⁰ El text, citat per Du Cange, II, 359, s.v. *clauellus*, és el següent: *toallas olicias (o clicias) duas, una cum argento, uel clauellus spaniscos duos, atate argenteum unum...* la lectura *clauellos* és insegura, car en l'edició que figura en l'*Histoire de Languedoc*, V, pr. 42 (ex Bib. Nationale de Paris, Col. Moreau, 4, f. 43) es llegeix *tlauellos sparascos*. El professor Bastardas, que ha estudiat i que ha tingut l'amabilitat de lliurar-me una còpia de l'edició del testament, que es conservava al *Cartoral d'Elna*, escrit vers 1140, en el fol. 102, i que l'any 1817 ja es considerava perdut, m'informa de les següents vicissituds del text: L'Any 1671 Baluze va editar el *Testament de Riculf* en un apèndix a l'edició del *De ecclesiasticis disciplinis* de Regimo, i d'aquí procedeixen les cites de Du Cange (1678). La còpia del testament en l'*Hist. de Languedoc* (1875) prové de la de la Col. Moreau, 4, f. 43-45.

El text que dona Baluze sembla superior al d'aquesta còpia, i, per tant, pot ésser més acceptable la lliçó *clauellos spaniscos* que *tlauellos sparascos*. Aquesta duplictat de formes treu, però, confiança al text, i, si bé és fàcil de justificar en aquesta última lectura l'error de transcripció d'algunes lletres, crec que també *clauellos spaniscos* s'ha d'acceptar amb certa premissa i s'ha de mantenir el supòsit de «lectura insegura» que el *Glossarium* ja assenyala.

Vull apuntar que *spaniscos* l'he trobat referit a monedes, peces de vestir i a un taut; n'hi ha exemples a BALARI, *Orígenes...* citat, pàgs. 635, 638 i 698. Quant a *clauellos*, no em sembla que el context sigui suficientment clar per a poder establir el sentit de «claus de cabota ornamentada».

⁵¹ El DCVB recull tres exemples; en el Dic. Labèrnia s.v. *clau*, posa ant. *clavell* i es citen els verbs antics *clavelar* i *clavellar*. En aquest treball són adduïts altres testimoniatges, vegi's aquest mateix treball.

⁵² *Traité de Grammaire comparée des Langues Clâssiques*. París, Libr. H. Champion, 1960, pàg. 369, Remarque.

⁵³ Cal comparar amb les formes catalanes corresponents; vegi's també COROMINES, *Diccionari Etimològic...*, citat, s.v. *abella*.

⁵⁴ JOHANN B. HOFMANN, *El Latín familiar*, trad. de J. Coromines, Madrid, C.S.I.C., 1958, pàg. 277 ss.; VÄÄNÄNEN, *Introducción...*, citat, pàg. 149, 150. També sobre els matisos i desvalorització dels diminutius vegi's V.R. HAKAMIES, *Étude sur l'origine et l'évolution du diminutif latin et sa survie dans les langues romanes* a *Ann. Acad. Scient. Fenn.*, 1951, B 71, 1.

⁵⁵ STEPHEN ULLMANN, *Semántica, Introducción a la ciencia del significado*, Madrid, Ed. Aguilar, 1967, pàg. 209.

⁵⁶ JULES GILLIERON, *L'Aire Clauellus d'après l'Atlas linguistique de la France*, Neuveville, 1912. Aquesta monografia especial és citada per ULLMANN, *Semántica...*, n. 5, pàg. 209.

⁵⁷ a *Lleures...*, citat, pàg. 352. A la pàg. 336, 4r2 hi ha el passatge, on figura el mot *clavel*: *... los seyals de la passió, so és la crou, els clavels e les nafres...*

⁵⁸ *Ibid.*, pàg. 282. Cal fer notar que A. Morel-Fatio afirma que la pàtria de l'autor de les *Vides* degué ser la diòcesi de Girona, basant-se en la particular atenció concedida a Sants molt venerats en aquest bisbat; Coromines, però, veu en el text molt pocs trets lingüístics propis de la diòcesi de Girona, i remarca que els caràcters lingüístics de les *Vides* assenyalen inequívocament cap el territori de la diòcesi d'Elna, que afronta amb la de Girona i que coincideix força aproximadament amb el domini català de França i el departament dels Pirineus Orientals, és a dir, amb la zona rossellonesa.

⁵⁹ Vegi's COLON, *Léxico...*, citat, pàg. 126, n. 33.

⁶⁰ Versió catalana de la «*Visió de Tundal*» feta l'any 1248 i que obra dins el codi de Munich, fon spagnoi n.º 66 (0219), escrit d'una mà del segle XIV, f. 102-114.

⁶¹ Edició a cura de Gret Schib, Barcelona, ENC, 1972, pàg. 117. En el ms. D (Barcelona, Bibl. de Catalunya, ms. 700, segle XVI), publicat per R. d'Alòs-Moner a «*Franciscàlia*», Barcelona, 1928, es llegeix *claus*; també en l'edició d'Obrador, basat en el ms. de la Bibl. del Seminari de Barcelona (vol. I d'Obres de Ramon Llull, Palma de Mallorca, Comissió editora Luliana, 1906).

⁶² Fragment recollit per COROMINES, *Diccionari Etimològic...*, citat, s.v. *atuell*, en el comentari sobre el mot *tiffell*. Aquí *clavell* sembla significar «clau» en el seu sentit figurat de «quantitat mínima de moneda», és a dir, «petitesa despreciable», que trobem en expressions com «no valer un clau», «no tenir un clau» o «no deixar en el testament un clau».

⁶³ a *Anales del Instituto de E.G.*, XXI, 1972-73, pàg. 201.

⁶⁴ DCVB s.v. *rebló*: en fa referència COLON, *Léxico...*, citat, pàg. 126.

sentit tantes vegades esmentat, si bé, cal pensar que, de la mateixa manera que un conflicte homonímic motivà la presència del substantiu *clavel* «clau» en la llengua occitana, també l'homonímia –en aquest cas, l'ús progressiu de *clavell* «flor de la clavellina»– pot haver estat la causa de la prevalença en català de la forma *clau* (m.)⁶⁵.

Per acabar, vull remarcar novament que la citació del mot *clavell* –encara que sigui en la forma llatina *clauellus*– en un document de Girona del segle XI, és molt estimable per a la història semàntica d'aquesta paraula i per a precisar l'àmbit geogràfic i cronològic del seu desenvolupament. A Girona, doncs, al segle XI, per a designar el «clau (de clavar)» hom deuria fer ús del mot *clavell*, car és versemblant que el llatí *clauellus* del nostre document reflecteixi la forma habitual del romanç coetani, com s'ha assenyalat també en fer l'anàlisi del terme *clauis*.

⁶⁵ Cal recordar que el català des del segle XV ha deixat algunes de les seves preferències lèxiques anteriors; vegi's COLON, *ibid.*, pàg. 95 ss. La diferència de gènere respecte a *clau* (f.) «peça per a obrir i tancar» podria haver salvat, en aquest cas, l'ambigüitat que suposa l'elecció de *clau* (m.) en substitució de *clavell*. Sobre «substituts» en els casos d'homonímia cal veure W. von WARTBURG, *Problemes et méthodes de la linguistique*, París, 1946, pàg. 122 ss.

Clavell «flor de la clavellina» ja es coneixia, segons G. Colón, al segle XIV. Sobre pèrdua i conservació del lèxic vegi's BASTARDAS, *El català...*, a *Actes...*, citat, pàg. 56 ss.; també JOAN VENY, *Estudis de Geolingüística catalana*, Barcelona, Ed. 62, 1978, pàg. 58-60 en referir-se a *fus* i *fusell*.

Seria entrar en la problemàtica de la influència de l'occità sobre el català, tractar ara de la connexió del nostre *clavell* amb el *clavel* de la llengua occitana; resta lluny del meu ànim –i també dels meus modestos coneixements– endinsar-me en aquesta qüestió, que ja més amunt he indicat; com sigui, però, que d'algunes recerques, dins el camp de l'occitanisme, es palesa que són ben catalanes paraules que, fins fa poc temps, hom considerava occitanes⁶⁶ i es posa, per altra part, en relleu que, malgrat el clima de convivència lingüística occitano-catalana a l'Edat Mitjana⁶⁷, el català era i és una llengua amb prou entitat per a tenir les seves pròpies solucions lèxiques, em permeto solament d'apuntar aquí la possibilitat que el català *clavell* en el sentit de «clau (de clavar)» hagi sorgit independentment de l'occità *clavel*, i que pugui ésser, com ocorre en altres mots, conseqüència de la isoglossa que recobriria ambdós dominis lingüístics.

Girona, abril de 1980

⁶⁶ Per exemple, *turmell*, *asclar*, *balma*, *baya*, etc., citats per COLON, *Léxico...*, pàgs. 131 i 171.

⁶⁷ VENY, *Estudis...*, citat, pàg. 135, n. 16, assenyala que H. KUEN, *Die Sprachlichen Verhältnisse auf der Pyrenäenhalbinsel*, ZRPh, LXVI, 1950, pàg. 108-113, ha destacat també la forta comunitat lingüística entre català y occità fins al segle IX.

Germà Colón en l'obra tantes vegades esmentada estudia ampliament aquesta qüestió. Cal veure també JOAN COROMINES, *El que s'ha de saber de la llengua catalana*, Palma de Mallorca, Ed. Moll, 1972, pàg. 20.

RESUM

Es fa l'anàlisi d'alguns mots que el *Cartoral de Carlemany* de Girona ha aportat al *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* i que tenen interès ja pel seu caràcter d'exemples únics, com és el cas d'*astarios*, o per tractar-se de contribucions ben remarcables dins el sistema lèxic del moment, com ocorre amb *clauis*, *angulus*, *anglada* i *clauellus*. Entorn d'aquests mots s'amplien algunes dades. Per a *astarios* s'intenta fer obvi el seu significat de «llacuna» o «canal», que ja s'apunta en l'article corresponent del *Glossarium*. Per a *clauis* es posa en relleu el significat equivalent del català «enclavament», «enclau», «reclau» o del terme «aclau», emprat en els ambients rurals de tot Catalunya. Es adduït un exemple del *Cartoral* com a testimoni més antic d'aquest ús de *clauis*. En l'antiga toponímia catalana, *anglada* comparteix amb *angulus* el significat de «recolzada d'un riu» i es conjectura la seva relació amb *clauis angulosa*. En el mot *clauellus* s'advertix de la pèrdua del valor diminutiu originari i del seu ús com a «clau» (m.). S'aporten alguns exemples no recollits en els nostres diccionaris.

SUMMARY

Some words from the GLOSSARIUM MEDIAE LATINITATIS CATALONIAE taken from the *Cartoral de Carlemany* are analyzed either as being unique examples such as *astarios*, or as being remarkable from the lexical point of view in the language of that time, such as *clauis*, *angulus*, *anglada*, and *clauellus*. More information is given about these words. It seems that *astarios* must mean «lake» or «canal» as it is already mentioned in the article relating to that subject in the *Glossarium*. As regards *clauis* it emphasizes the meaning equivalent in catalan to the words «enclavament», «enclau», «reclau» or else the term «aclau» used throughout the rural districts of Catalonia. We quote an exemple from *Cartoral* as the oldest testimony of this use of the term *clauis*. In the old catalan Toponymy, *anglada* shares with *angulus* the meaning of «the meander of the river» and the similarity to *clauis angulosa* is conjectural. One notices the loss of the original diminutive value of the word *clauellus* and its use as catalan «clau» (m.), and gives some exemples which are not included in our dictionaries.

BIBLIOGRAFIA

- BALARI JOVANY, J.: *Orígenes històrics de Catalunya*. Tipografia J. Jepús, Barcelona, 1899 (2.ª Ed., Abadía de San Cugat del Vallés, 1964).
- BASTARDAS PARERA, J.: *Particularidades sintácticas del latín medieval*. Escuela de Filología, C.S.I.C., Barcelona-Madrid, 1953. «El latín medieval hispánico». *Enciclopedia lingüística hispánica*, 1, pàg. 251, 1959. «El català pre-literari». A: *Actes del Quart Col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes*, pàg. 37. Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 1977.
- COLON, G.: *El léxico catalán en la Rumania*. Editorial Gredos, Madrid, 1976.
- COMPTE, A.: «Els orígens de l'Empordà». A: *Anales del Instituto de E. G.*, XXII, pàg. 297, Girona, 1974-76.
- COROMINES, J.: *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*. Editorial Gredos, Madrid, 1954-1957. *Estudis de Toponímia catalana*. Editorial Barcino, Barcelona, 1965. *El que s'ha de saber de la llengua catalana*. Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1972. *Lleures i converses d'un filòleg*. Club Editor, Barcelona, 1974. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Editorial Curial, Barcelona, 1980.
- DCVB = A. M. Alcover i F. de B. Moll: *Diccionari català-valencià-balear*. Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1968-69.
- FABRA, P.: *Diccionari general de la llengua catalana*. Editor A. López Llausàs, Barcelona, 1966.
- FERRER, B.: *El Baix Empordà*. Editorial Selecta, Barcelona, 1971.
- GAFFIOT, F.: *Dictionnaire illustré Latin-Français*. Editorial Hachette, París, 1934. *Geografia de Catalunya*. Editorial Aedos, Barcelona, 1964.
- GMLC = *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*, fasc. 1-8. Universidad de Barcelona, Escuela de Filología, C.S.I.C., Barcelona, 1960-1979.
- GILLIÉRON, J.: *L'Aire Clavellus d'après l'Atlas linguistique de la France*. Neuveville, 1912.
- GEC = *Gran Enciclopèdia catalana*. Edicions 62 S.A. Gran Enciclopèdia Catalana S.A., Barcelona, 1969 ss.
- HOFMANN, J.: *El latín familiar*, trad. de J. Coromines. C.S.I.C., Madrid, 1958.
- LABÈRNIA, P.: *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondència castellana i llatina*, Barcelona, 1830.
- LACAVALLERIA, J.: *Gazophylacium catalano-latinum*, Barcelona, 1696.
- MADURELL, J. M.: «Fargues, martinets i clavaó». A: *Anales del Instituto de E. G.*, XXI, pàg. 171, Girona, 1972-73.
- MEILLET, A., VENDRYES, J.: *Traité de Grammaire comparée des Langues classiques*. Libr. H. Champion, París, 1960.
- OLIVA PRAT, M.: «La villa medieval de Pals». *Revista de Gerona*, 66, pàg. 17, 1974.
- PELLA Y FORGAS, J.: *Historia del Ampurdán*, Barcelona, 1883.
- PERICAY, P.: «Sobre los nombres de Indica». *Emerita*, 18, pàg. 155, 1950.
- RODÓN BINUÉ, E.: *El lenguaje técnico del Feudalismo en el siglo XI en Cataluña*. Escuela de Filología, C.S.I.C., Barcelona, 1957.
- ULLMANN, S.: *Semántica. Introducción a la ciencia del significado*. Editorial Aguilar, Madrid, 1967.
- VÄÄNÄNEN, V.: *Introducción al latín vulgar*. Editorial Gredos, Madrid, 1968.
- VENY, J.: *Estudis de Geolingüística catalana*. Edicions 62 S.A., Barcelona, 1978.
- WARTBURG, W.: *Problemes et methodes de la linguistique*. París, 1946.